

DOSSIER

NOVETATS EN LA RECERCA HISTÒRICA EMPORDANESA. DARRERES INVESTIGACIONS, PRIMERS RESULTATS

Els orígens de l'ensenyament secundari a l'Empordà: el *Colegio de Humanidades* de Figueres (1839-1845)

Per Josep Colls Comas^(*)

Resum

El Colegio de Humanidades de Figueres (1839-1845), fundat i dirigit per Julián González de Soto, fou el primer centre que oferí els ensenyaments secundaris complets a la comarca de l'Empordà i un dels pioners arreu de l'Estat. Precedent de l'Instituto de segunda enseñanza de Figueres, al llarg de sis anys d'existència va experimentar canvis importants a escala organitzativa i acadèmica.

Paraules clau

Figueres, Empordà, ensenyament secundari, *Colegio de Humanidades*, Julián González de Soto

Abstract

The Colegio de Humanidades of Figueres (1839-1845), which was founded and led by Julián González de Soto, was the first educational centre which offered all the secondary studies in the region of the Empordà and was one of the pioneers in Spain. Preceding the Instituto de segunda enseñanza of Figueres, for six years it went through important changes regarding academics and organization.

Keywords

Figueres, Empordà, secondary studies, *Colegio de Humanidades*, Julián González de Soto

Recepció: 13/07/2016 • Acceptació: 01/09/2016

* Llicenciat en Història i professor de secundària.

DOL: 10.2436/20.8010.01.200

Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, volum 47 (2016)
Josep Colls Comas

La història del *Colegio de Humanidades* de Figueres s'inicià l'octubre del 1839 i es perllongà sis cursos, durant els quals va viure nombroses dificultats i canvis.⁽¹⁾ Tot i la seva curta trajectòria, l'estudi d'aquesta institució és rellevant en la mesura que es tracta del precedent directe del primer institut d'ensenyament secundari de la comarca, creat el 15 novembre de 1845 i mantingut ininterrompudament fins a l'actualitat amb el nom d'Institut Ramon Muntaner.⁽²⁾

Per a Figueres i l'Empordà, la seva aparició suposà un gran salt endavant a escala educativa perquè, per primera vegada, es disposava d'un centre que oferia l'ensenyament secundari complet, una autèntica novetat a l'època. Es tractà, doncs, d'una excepció, especialment si tenim en compte que fou un centre desvinculat de l'Església i que es posà en funcionament a Figueres, petita vila que no havia assolit l'*status* de capital provincial, just a les acaballes de la primera guerra Carlina.

Tot plegat ens porta a reivindicar la necessitat de centrar el focus sobre aquesta institució i la seva història, no només des de la perspectiva estricta de la història de l'ensenyament, sinó des d'una de més general, atès que el seu estudi pot aportar llum a un període de la història local que marca els orígens de la contemporaneïtat. Amb tota probabilitat, la seva creació a Figueres, el 1839, ens està indicant realitats que encara no coneixem prou bé.

Fins al present hi ha hagut diferents historiadors que ja ens han parlat del *Colegio de Humanidades* i del seu fundador, aportant dades valuoses per a la confecció de la seva història. En primer lloc, José Boix, professor de Llatinitat i director de l'institut en les dècades centrals del segle XIX, formà part del claustre fundacional del *Colegio*. Boix fou autor de diverses memòries històriques de l'institut de Figueres que restaren inèdites. El seu valor rau en el fet que el seu autor visqué en primera persona la gestació del centre i la seva posterior transformació en institut.

En segon lloc, Benito Paradelà, autor de la primera i única biografia del fundador i director de l'establiment, Julián González de Soto.⁽³⁾ En el seu

1. La conferència que sota aquest mateix títol va oferir l'autor el dia 10 de desembre de 2015 va oferir uns primers resultats parcials d'una recerca col·lectiva en curs sobre la història de l'Institut Ramon Muntaner de Figueres (1839-2014). Aquest projecte ha comptat amb el suport de l'Ajuntament de Figueres, que el desembre de 2013 li concedí la 14a Beca de Recerca Ciutat de Figueres.

2. L'Institut Ramon Muntaner de Figueres compta amb una trajectòria ininterrompuda de 177 anys d'història com a centre educatiu. Contràriament al que sovint s'ha dit, no es tracta de l'institut més antic de l'Estat. D'altres com el de Palma de Mallorca, Múrcia o Guadalajara el precediren per pocs anys. Tanmateix, sí que es pot afirmar que és el més antic de Catalunya.

3. Benito PARADELA, *Un gran pedagogo desconocido. Apuntes biográficos del P. Julián González de Soto, C.M.*, Madrid, Imprenta de Cleto Vallinas, 1930.

llibre donà a conèixer documents inèdits sobre la seva vida i el seu pas per Figueres, la majoria dels quals perduts després del 1936.

En tercer lloc, el professor Eduard Rodeja, qui el 1940 publicà un opuscle en ocasió del centenari de la fundació del centre.⁽⁴⁾

En quart lloc, el doctor Salomó Marquès, autor d'un article monogràfic sobre el *Colegio de Humanidades* de Figueres, féu una acurada aproximació a la figura del seu fundador i l'organització pedagògica de l'establiment.⁽⁵⁾

Finalment, cal esmentar que també el professor Joan Ferrerós, autor de diversos treballs que han culminat amb un llibre de recent aparició, ha fet una bona síntesi del que se sap fins ara sobre els 177 anys d'història de l'Institut Ramon Muntaner.⁽⁶⁾

Tots aquests autors han fet aportacions meritòries sobre la qüestió, per bé que encara resten interrogants sobre el projecte iniciat per González de Soto i la seva evolució. Això s'explica, en part, perquè encara sabem poc de la Figueres de la primera meitat del segle XIX i, en segon lloc, perquè encara hi ha fons documentals inèdits relatius a la història del *Colegio* que mereixen ser explorats a fons.⁽⁷⁾

FIGUERES DURANT LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XIX

El *Colegio de Humanidades* va començar a gestar-se la primavera de 1839 i s'inaugurà l'1 d'octubre del mateix any. En aquells moments la primera guerra Carlina s'aproximava a la seva fi, decantada la victòria cap al bàndol liberal. El conflicte havia tingut un impacte important a l'Alt Empordà a causa de la seva condició de comarca fronterera. La vila de Figueres sempre es mantingué sota el control liberal, però la vida hi quedà alterada per l'augment de les contribucions, la presència de tropes i la necessitat de fortificar el perímetre urbà. Les finances municipals es trobaven en una situació de fort endeutament.

4. Eduard RODEJA, *Notas Históricas sobre el Instituto Nacional de Enseñanza Media de Figueras*, Figueres, 1940.

5. Salomó MARQUÈS, "El Col·legi d'Humanitats de Figueres (1839-45)", *A.I.E.G.*, (1985), p. 381-410.

6. Joan FERRERÓS, *L'Institut Ramon Muntaner. Figueres, 1839-2014. Crònica interna del primer institut de l'Estat*, Figueres, Institut Ramon Muntaner, 2015.

7. En el decurs de la nostra recerca s'han treballat fons documentals inèdits relatius al *Colegio de Humanidades* localitzats en diversos arxius locals i forans com ara l'Arxiu Municipal de Figueres (AMF), l'Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà (ACAE), l'Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona (AHUB) i l'Archivo General de la Administración (AGA).

Cap de partit judicial, la població havia perdut l'oportunitat d'assolir una posició administrativa més important quan el 1833, la creació del mapa provincial, atorgà la capitalitat de la nova província a Girona, ciutat amb un pes demogràfic semblant. Tanmateix, la capital altempordanesa mostrava símptomes d'un cert dinamisme. Demogràficament, rondava els 8.500 habitants i es reorganitzava urbanísticament, adquirint l'aspecte d'una petita ciutat.

La Figueres de les primeres dècades del segle XIX s'ha caracteritzat sovint com una vila amb un fort component comercial i menestral. La seva economia girava entorn de la condició de vila-mercat referent urbà d'una rica comarca agrícola, així com de la seva proximitat amb França, país amb el qual mantenia importants relacions comercials i culturals. L'activitat industrial hi era reduïda i basada en petits tallers. Tan sols l'adoberia i la fabricació de sabó, manufactures amb una llarga tradició, semblen tenir relleu en l'economia local. Aquesta realitat es complementa, però, amb el fet que Figueres s'havia convertit, d'ençà del primer terç de segle, en el principal nucli de grans propietaris de la província. Precisament foren alguns d'aquests grans propietaris, conjuntament amb una porció significativa de la petita burgesia local, els que controlaren el govern municipal en el decurs d'aquells anys. El seu liberalisme moderat s'imposà no pas sense dificultats. Un liberalisme progressista, de caràcter democràtic i republicà, prenia força a Figueres.⁽⁸⁾

EL CONTEXT EDUCATIU EN EL PAS DE L'ANTIC RÈGIM AL SISTEMA LIBERAL

El balanç de la política educativa durant les primeres quatre dècades del segle XIX és força decebedor. Fins a l'ordenació i posada al dia que varen suposar el *Plan general de Estudios* de 1845 i la *Ley de Instrucción Pública* de 1857, el sistema educatiu a l'Estat espanyol seguí ancorat en les formes organitzatives, plans d'estudis i mètodes pedagògics propis de l'Antic Règim. En l'esquema educatiu tradicional, l'ensenyament secundari estava mancat d'una estructura unitària i entitat pròpia. Es dividia en dos estudis: primerament, la Llatinitat, amb una durada d'uns 2 o 3 anys i poc delimitada

8. Per una aproximació socioeconòmica a la Figueres de mitjan segle XIX vegeu Jaume SANTALÓ, "El desplegament de la Figueres burgesa. Una aproximació socioeconòmica (1844-1868)", *AIEE*, 44, (2013), p. 117-130.

pel que fa a continguts. Es cursava després de l'ensenyament primari tot i no estar-hi connectada i es basava fonamentalment en un aprenentatge del Llatí. A continuació, venia la Filosofia, amb una durada de 3 anys i cursada a la Facultat de Filosofia o en alguns col·legis d'Humanitats. L'ensenyament secundari, doncs, no constituïa un cicle d'estudis unitari ni disposava d'uns centres que li fossin propis. A més, li mancava homogeneïtat pel que fa als tipus d'ensenyaments i, sobretot, una connexió amb la instrucció primària.

D'intents de reforma no en faltaren. Tanmateix, foren projectes que, a la pràctica, no s'arribaren a aplicar. Durant la dècada dels anys 30 i primers 40 del segle XIX, a Espanya, s'estengué la idea que calia substituir les velles estructures educatives per unes altres basades en els valors i les necessitats dels nous temps. Tanmateix, l'únic avenç significatiu del període fou la creació de col·legis i instituts en algunes poblacions, cosa que possibilità l'assaig de noves fórmules d'organització dels estudis secundaris. A través de l'autorització per part del govern, alguns d'aquests primers instituts es convertiren en el laboratori de proves d'un model que s'acabà imposant de forma general i definitiva el 1845.⁽⁹⁾

Durant el primer terç del segle XIX, la infraestructura educativa a Figueres s'estructurava a partir de petites escoles amb una dotació material precària i regentades per un sol mestre que, en alguns casos, comptava amb un ajudant. Pel que fa a la seva titularitat, n'hi havia una que depenia del Municipi, mentre que les altres eren centres estrictament privats, a càrrec d'un individu que rebia els alumnes en el seu domicili particular o en algun local.

Pel que fa a l'ensenyament secundari, la seva presència a la vila es reduïa a la presència d'algun professor particular i, sobretot, a una escola de gramàtica llatina sostinguda amb fons municipals que oferia un ensenyament pràcticament gratuït als alumnes locals.

Malgrat les limitacions que acabem d'esmentar, l'estat de l'ensenyament a la Figueres del primer terç del segle XIX convertia la població en una de les més avançades de Catalunya. Figueres, Manresa, Vic i Girona es caracteritzaven per tenir bons mestres públics gràcies a la celebració de concursos d'oposició amb concurrència i a l'oferiment d'una dotació econòmica acceptable. Figueres i Manresa, a més, destacarien per tenir uns consistoris sensibles a les necessitats d'instrucció dels seus veïns i estar oberts a noves iniciatives educatives.⁽¹⁰⁾

9. Entre aquests centres pioners destaquen l'*Instituto Balear* de Palma (1836), l'*Instituto de Guadalajara* (1837), l'*Instituto de Múrcia* (1837) l'*Instituto Cantábrico* de Santander (1839) i el mateix *Colegio de Humanidades* de Figueres (1839).

10. Joan FLORENSA, *L'ensenyament a Catalunya durant el Trienni Liberal (1820-1823). El mètode dels escolapis*, Barcelona, PAM, 1996.

És precisament com a mostra del dinamisme de la població i del seu interès per la millora de la instrucció pública dels seus habitants, que cal entendre un seguit d'iniciatives educatives encapçalades o amb el suport actiu del municipi figuerenc en el decurs de la primera meitat del segle XIX. El *Colegio de Humanidades* en fou una, però no pas l'única ni la primera.

De fet, les primeres foren el doble intent (els anys 1824-1825 i 1832-1833), d'instal·lar a Figueres un col·legi d'escolapis.⁽¹¹⁾ En aquells moments, els escolapis, amb deu col·legis repartits arreu de la geografia catalana, havien adquirit un prestigi notable com a ensenyants. El maig de 1833 l'assumpte encara cuejava i no acabà reeixint perquè a partir d'aquell moment l'esclat de la primera guerra Carlina imposà altres prioritats. És important remarcar, però, que la idea d'un col·legi d'escolapis que abarqués els ensenyaments des de les primeres lletres fins a la Filosofia guarda moltes similituds amb el que pocs anys més tard fou el *Colegio de Humanidades*. Sembla evident, doncs, que el 1839 ja feia anys que Figueres aspirava a un establiment d'aquestes característiques.

JULIÁN GONZÁLEZ DE SOTO I LA FUNDACIÓ DEL COLEGIO DE HUMANIDADES

El fundador i director del *Colegio de Humanidades* de Figueres fou el paül Julián González de Soto (Ejea de los Caballeros, 1803 – Barcelona, 1864). Dedicat en els seus anys de joventut a formar-se intel·lectualment i a preparar-se com a missioner, l'agost de 1835 s'exilià a França, on fou destinat a tasques docents en el col·legi que la Congregació de la Missió tenia a Montolieu (Aude). En aquest establiment va crear-hi una secció d'alumnes espanyols⁽¹²⁾ entre els quals hi hauria hagut un grup d'empordanesos.⁽¹³⁾ L'estada a Montolieu va permetre a González de Soto conèixer de primera mà els mètodes pedagògics més en voga a la França del moment i adquirir experiència en l'organització i gestió d'un centre educatiu.

11. Joan FLORENSA, "Contracte de fundació entre l'Ajuntament de Figueres i l'Escola Pia", *Catalaunia*, 344, (1992), p. 7-8.

12. El *Collège* de Montolieu, establert el 1826 per la Congregació de la Missió, es mantingué actiu fins al 1847. Ubicat als afores d'aquesta petita població propera a Carcassona, ocupava un edifici construït sobre les restes d'una antiga abadia benedictina. Des del 1869, l'edifici acull un asil de les Filles de la Caritat que segueix en actiu. vegeu Clément MARTIN, *Histoire de Montolieu*, Toulouse, Eché Editeur, 1984, i Pierre JORDY, *Histoire de Montolieu*, Montolieu, Ahmed Agbani editeur, 2002.

13. AGA, (5)16 32 09212, (24 octubre 1845).

El moment i els motius del trasllat de Julián González de Soto a Figueres els coneixem molt vagament. Tanmateix, tenint en compte que la primera referència al projecte de crear-hi un col·legi és del 5 d'abril de 1839, és lògic pensar que s'hauria produït setmanes o mesos abans. A tenor del que ens diuen les fonts, la seva vinguda a Figueres no fou pas fruit de l'atzar. Feia temps que González de Soto mantenia relació amb "*algunos sujetos de este país*", alguns dels quals foren alumnes (o familiars d'alumnes) seus a França i "*a quienes debemos que le hayan decidido à venir à esta villa*".

Amb tot, no queda clar de qui sorgí la idea de fundar un col·legi a Figueres. Es tractà d'un projecte ideat pel mateix González de Soto qui, posteriorment, a través dels seus contactes amb figuerencs i/o empordanesos, el proposà a l'Ajuntament de Figueres? O, per contra, fou l'Ajuntament de Figueres el que, coneixedor del personatge i de les seves qualitats, li va fer l'ofertament de crear-lo sota la seva direcció? En aquesta qüestió la documentació no és prou clara. Independentment de qui sorgís la iniciativa, però, sembla clar que la possibilitat de crear un centre d'ensenyament a Figueres convenia a ambdues parts. Per a González era l'oportunitat per tornar a Espanya amb un projecte estimulant sota la seva direcció i ajustat a la seva manera d'entendre la tasca pedagògica. Per al consistori figuerenc, era l'oportunitat per millorar l'estat de la instrucció pública a la població. D'altra banda, la possibilitat de dotar Figueres d'un establiment d'aquestes característiques permetria disposar a la burgesia local d'un centre on els seus fills rebessin l'educació necessària —especialment del francès— sense haver-los d'enviar a França.⁽¹⁴⁾

De fet, l'enviament dels fills de les famílies benestants de la comarca a col·legis francesos, especialment a Perpinyà, s'hauria generalitzat des de finals del segle XVIII. Paradoxalment, però, l'educació francesa era vista per les autoritats locals del moment com a perjudicial i potencialment perillosa: "*por no apropiada á nuestras leyes, costumbres, intereses y literatura, reducía las ventajas que debían esperarse de ella, y menguaba el amor patrio (...) no logrando los ejemplos domésticos borrar, sino difícilmente, las impresiones recibidas en la infancia en los colegios extranjeros*".⁽¹⁵⁾ Raó de més, doncs, per crear a Figueres un centre d'ensenyament "*que reuniese à las ventajas de los establecimientos franceses una educacion y estudios acomodados à las costumbres y letras españolas*".⁽¹⁶⁾

14. "*Limitrofe esta villa a un reino extranjero en continuas relaciones con él, es indispensable a sus vecinos el estudio de la lengua francesa*". El text sencer a AGA, (5)16 32 09212, (24 octubre 1845).

15. BOPG, núm. 48, (20 abril 1839), p. 4.

16. AGA, (5)16 32 09212, *Memoria documentada sobre la enseñanza, disciplina y local del hasta aquí Colegio de Humanidades de la villa de Figueras* (1845).

D'altra banda, González de Soto reunia les condicions i el prestigi necessaris per a garantir l'èxit de la iniciativa. Descrit com un “*sujeto recomendable por sus luces y patriotismo*”, se'n lloava l'experiència assolida a la veïna França.⁽¹⁷⁾ Per tot plegat, doncs, l'Ajuntament figuerenc estava disposat a col·laborar-hi estretament.

Un cop instal·lat a Figueres González de Soto començà a concretar la seva iniciativa. La primera notícia del projecte es donà per mitjà d'un anunci a la premsa amb data 5 d'abril de 1839.⁽¹⁸⁾ S'hi parlava d'un centre educatiu que oferiria “*todos los ramos de enseñanza general que se profesan en los mejores Colegios de Europa*” a fi i efecte d'educar “*propietarios, artistas, comerciantes y literatos*”. El fet que es recollissin inscripcions en localitats força allunyades de Figueres (la Bisbal, Banyoles, Olot, Ripoll, Santa Coloma de Farners, Sant Feliu de Guíxols, Girona, Vic, Mataró i Puigcerdà) és indicatiu que l'establiment naixia amb la vocació de ser un referent educatiu per a les classes benestants d'una àmplia zona del nord-est de Catalunya. Per a poder-ho fer possible, però, calia afrontar un seguit de reptes. En primer lloc, garantir una matrícula suficient. En tant que empresa particular del seu director, el centre hauria de finançar-se bàsicament a través de les quotes pagades pels alumnes. En segon lloc, aconseguir que el nou establiment pogués oferir els cursos de Filosofia, necessaris per accedir a la universitat, cosa que la Dirección General de Estudios aprovà a mitjan mes de setembre de 1839.⁽¹⁹⁾ I, en tercer lloc, aconseguir el suport econòmic suficient de l'Ajuntament per tal de fer viable la instal·lació del centre educatiu, conscient que “*de las primeras impresiones dependia la prosperidad del Establecimiento*”.⁽²⁰⁾

La negociació entre González de Soto i l'Ajuntament de Figueres culminà el 12 d'agost de 1839 amb la signatura d'un conveni. L'acord fixava, en primer lloc, els termes concrets de la col·laboració que oferia el Municipi. Per una banda, s'establí que l'escola de Llatinitat municipal quedaria integrada en el *Colegio de Humanidades*, per la qual cosa l'Ajuntament abonaria a González de Soto la quantitat de 8.000 rals anuals. A més, l'acord amb l'Ajuntament permeté donar una seu física al nou establiment: l'exconvent de Sant Francesc.

17. ACAE, Fons municipal de Figueres, Correspondència, capsa 548, (7 agost 1839).

18. BOPG, núm. 48 (20 abril 1839), p. 4. El mateix anunci va aparèixer en una versió abreujada a *El Guardia Nacional* de Barcelona i a la *Gaceta de Madrid* els dies 16 i 24 d'abril de 1839 respectivament.

19. BOPG, núm. 115 (24 setembre 1839), p. 4.

20. *Prospecto del Colegio de Figueras*, Figueres, Imprenta de Gregorio Matas de Bodallés, 1839, p. 3.

Dels tres convents desamortitzats existents a la vila, el de franciscans era el que reunia unes millors condicions per acollir el col·legi, en tractar-se d'un edifici nou –per bé que inacabat– situat “*en el punto mas sano de la villa*”.⁽²¹⁾ Per una Reial Ordre de 31 de maig de 1839 l'edifici fou cedit a l'Ajuntament, que el cedí gratuïtament a González de Soto, compromentent-se a fer-se càrrec de totes les obres que hi fossin necessàries per tal de condicionar-lo a la seva nova funció.

A canvi de tot això, González de Soto assumia un seguit de compromisos amb l'Ajuntament, entre els quals el de dirigir el centre durant un mínim de 10 anys i el d'acceptar l'admissió, com a gratuïts, de cert nombre d'alumnes pobres triats pel consistori.

El fet que l'esmentat conveni s'acabés signant en una data tardana obligà a endarrerir la inauguració del centre fins al primer d'octubre i a iniciar les obres d'habilitació de forma immediata. Val a dir que sobre les obres en qüestió disposem de molt poca informació. Si bé l'any 1839 l'Ajuntament va desemborsar un total de 20.474 rals de fons propis per a condicionar l'edifici, sabem que algunes obres les acabà assumint per avançat el mateix González de Soto, tant abans com després de la inauguració del col·legi. Igualment, ignorem l'estat exacte de les obres en el moment d'iniciar-se l'activitat acadèmica; tanmateix, el fet que es continuessin fent i demanant altres actuacions en els mesos i anys següents, ens porta a pensar que tan sols es devien haver fet les més urgents, deixant per més endavant les més costoses en temps i diners.

Finalment, restava pendent la contractació de personal docent. Un establiment “*montado en grande*” com el que pretenia engegar González de Soto requeria, òbviament, un nombre de professors considerable. D'entre aquests, un nombre indeterminat s'havien format com a docents amb González de Soto i l'havien acompanyat fins a Figueres. La resta haurien estat reclutats un cop iniciat el procés de posada en marxa del col·legi. El grup destacava per la seva heterogeneïtat: “*quince de letras y ocho de artes; entre los cuales cinco extranjeros, à saber un suizo, un aleman y tres franceses (...) algunos ancianos largamente ejercitados en el arte de enseñar y jovenes de merito y experiencia*”.⁽²²⁾ És probable, però, que les despeses que comportaren les obres d'urgència fetes a l'edifici –en part assumides pel mateix González de Soto– a última hora l'obliguessin a prescindir d'algun professor. Finalment foren 19, 10 de lletres i ciències i 9 d'arts.

21. *Ibidem* ..., p. 9.

22. ACAE, Fons municipal de Figueres, Correspondència, capsa 548, (7 agost 1839).

EL PROJECTE EDUCATIU DE 1839

El projecte educatiu original el trobem recollit en el *Prospecto* editat el setembre de 1839, tant pel que fa a la seva filosofia i orientació pedagògiques com pel que fa al pla d'estudis i altres aspectes organitzatius.⁽²³⁾ Entre els diferents aspectes que s'hi detallen, en destaquen un seguit de principis rectors: en primer lloc, la necessitat d'una educació *nacional*, entesa com una formació que s'ajusti a les lleis, els usos i els costums espanyols i que no descuidi l'estudi de la religió catòlica. En segon lloc, la voluntat que l'ensenyament doni resposta a les necessitats del moment, proporcionant als alumnes un bon nivell de llengua castellana, llengua francesa i nocions de comerç i tenidoria de llibres. Finalment, la idea que la tasca docent ha de permetre descobrir i potenciar les aptituds de l'infant a fi i efecte d'orientar millor els seus estudis.

A banda d'aquests principis rectors, el *Prospecto* també aborda l'educació literària (acadèmica), desgranant els detalls del pla d'estudis i del mètode d'ensenyament. Es pretenia oferir el conjunt d'ensenyaments de l'educació primària (elemental i superior) i l'educació secundària (Llatinitat i Filosofia), lligant totes dues etapes de tal manera que dins del mateix centre s'assolís una continuïtat de continguts i matèries entre les diferents etapes del cicle educatiu.⁽²⁴⁾

A banda dels ensenyaments recollits a la taula anterior, el *Prospecto* de 1839 oferia fora de l'horari escolar classes particulars de gimnàstica, esgrima, dansa, música vocal i instrumental i equitació. Es tracta de disciplines amb una clara orientació elitista que els col·legis de l'època oferien habitualment atesa la voluntat de les famílies benestants de donar als seus fills una educació més completa i adequada a la seva posició social.

D'altra banda, cal fer referència a les condicions d'admissió. Atès que es pretenia reunir en un sol centre l'ensenyament elemental i secundari –i potser també per la necessitat d'augmentar la matrícula– inicialment no s'imposà una edat mínima a l'alumnat. L'única condició exigida fou que els infants, tots ells de sexe masculí, ja sabessin parlar. D'altra banda, es preveïen tres tipus d'alumnes. Els interns, que pagarien una quota mensual de 231 rals en concepte d'ensenyament, manutenció, cura de la roba i calçat, atenció mèdica i material escolar bàsic (paper, plomes, llapis i tinta). Els

23. *Prospecto del Colegio ... op.cit.*

24. Aquest model, previst en el *Reglamento general de Escuelas de Latinidad y Colegios de Humanidades* de 1825 i encara vigent el 1839, és precisament el que quedarà superat amb el Plan Pidal de 1845, que creà els instituts com a centres dedicats únicament a l'ensenyament secundari.

alumnes migpensionistes, amb una quota mensual de 129 rals en concepte d'ensenyament, dinar, berenar i material escolar bàsic. Aquests, majoritàriament figuerencs o de poblacions properes, sopaven i dormien a casa seva o en cases de familiars per bé que passaven bona part del dia en el centre. Finalment, els externs, que tan sols assistien al col·legi per rebre-hi l'ensenyament. Pagaven una quota mensual de 49 rals, que també incloïa el material escolar més elemental. Entre els externs també hi havia cert nombre d'alumnes pobres de la vila admesos com a gratuïts.

L'EVOLUCIÓ DE LA INSTITUCIÓ (1839-1845)

Malgrat la precipitació de la seva posada en marxa, el *Colegio de Humanidades* de Figueres assolí un èxit notable des de ben aviat, mantenint la seva activitat de manera ininterrompuda durant sis cursos. Al llarg d'aquest temps, però, experimentà una modificació important del seu model de gestió. Des d'aquest punt de vista, la seva trajectòria es pot dividir en tres etapes:

Els dos primers cursos (1839-1841)

A la fi del primer curs, els bons resultats assolits permeteren veure amb esperança el futur del nou centre. Qualificat de centre "*montado a la moderna*,"⁽²⁵⁾ ben aviat se li reconegué la tasca portada a terme. La fama i el prestigi assolits en poc temps s'expliquen per la conjunció de tres factors. En primer lloc, que fins a finals de 1841 fou l'únic centre secular de les seves característiques que va existir a Catalunya. En segon lloc, el fet de comptar amb un pla d'estudis atractiu i modern que abastava des de les primeres lletres fins a la Filosofia i que ofería ensenyaments adaptats a les necessitats del país i del moment. Tot i les dificultats amb què es trobà, González de Soto intentà mantenir l'oferta educativa promesa inicialment, arribant a ampliar-la amb ensenyaments innovadors i de provada utilitat com ara la gimnàstica o la topografia i l'amidament de terres.⁽²⁶⁾ En tercer lloc i últim, hi hauria el prestigi assolit pel mateix fundador i director, Julián González de Soto. De fet, el seu ampli currículum com a docent es va veure incrementat

25. *El Católico*, (11 desembre 1840), p. 3.

26. ACAE, Fons municipal de Figueres, Correspondència, capsa 549, (14 febrer 1841).

en aquells anys amb l'obtenció dels títols de mestre de primeres lletres⁽²⁷⁾ i mestre d'educació primària superior⁽²⁸⁾ i els nomenaments com a membre de la Comissió provincial d'exàmens de mestres d'educació primària⁽²⁹⁾ i com a inspector de les escoles elementals de la província.⁽³⁰⁾ A més, cal destacar la notorietat aconseguida pel personatge fora de l'àmbit del magisteri; n'és una bona mostra el seu nomenament com a director de la *Sociedad Económica de Amigos del País* de Figueres.⁽³¹⁾ Des de la seva direcció, González de Soto establí estretes relacions amb alguns dels màxims representants de l'elit propietària empordanesa, amb la qual compartia l'interès pel foment agrícola. En aquest sentit, participà activament en la formulació de propostes per al foment de l'economia i el desenvolupament de la comarca, algunes de les quals pretenien aprofitar el valor que suposava l'existència del *Colegio de Humanidades* de Figueres.⁽³²⁾

A banda de qüestions acadèmiques, la manca de recursos econòmics fou prou important en alguns moments com per posar en entredit la continuïtat del centre. Durant els cursos 1839-1840 i 1840-1841 el *Colegio de Figueras* va ser un establiment privat a compte i risc del seu director. Per bé que inicialment es va considerar que els ingressos derivats de les matrícules serien suficients per a cobrir bona part de les despeses, la necessitat d'assumir el cost d'obres urgents que l'Ajuntament no podia avançar posà en dificultats les finances del centre. Atès que les obres fetes en les setmanes prèvies a la inauguració del *Colegio* foren mínimes, restava pendent bona part de la feina projectada que, segons l'Ajuntament, el 1841 tindria un cost aproximat de 80.000 rals.⁽³³⁾ Tanmateix, la realitat financera del municipi estava molt lluny de poder assumir una obra amb un cost semblant. De fet, les obres que es feren entre 1839 i 1841 mai passaren de ser petites actuacions parcials pagades amb les minses partides que hi destinà anualment el Consistori i, sobretot, amb els diners avançats per González de Soto.

27. Aquest títol li fou expedit el 28 d'octubre de 1839. Vegeu-lo a AGA, (5)16 32 09212, (1845).

28. Aquest títol li fou expedit el 22 de juny de 1841. Vegeu-lo a AGA, (5)16 32 09212, (1845).

29. Nomenament efectuat el 14 de febrer de 1841. Vegeu-lo a AGA, (5)16 32 09212, (1845).

30. Aquest nomenament apareix citat a Benito PARADELA, *Un gran pedagogo desconocido* ..., 1930, p. 15.

31. BOPG, núm. 24 (25 febrer 1841), p.1.

32. Per exemple, en una memòria escrita el 1841, l'Ajuntament de Figueres reivindicava la creació d'una Escola Pràctica d'Agricultura amb seu en el *Colegio* de Figueres atès que en el centre hi estudiaven "*los herederos de casi todos los propietarios del Ampurdan*". El pressupost necessari es calculava en 8.000 rals anuals per al professor i 3.000 o 4.000 rals més "*para ensayos, maquinas y semillas*". Per la referència sencera vegeu ACAE, Fons municipal de Figueres, Correspondència, capsa 549, (14 febrer 1841).

33. ACAE, Fons municipal de Figueres, Correspondència, capsa 549, (10 febrer 1841).

La creació de la *Junta del Colegio* i la reforma de 1841-1842

A partir de juliol de 1841 començaren a fer-se passos per tal que el municipi assumís la titularitat i la gestió del *Colegio de Humanidades*. Després de dos cursos en què el centre havia sigut una empresa particular del seu director, l'Ajuntament era conscient que “*un particular abandonado á sus propios recursos, y con la insignificante cantidad de ocho mil reales anuales que recibia de la villa (...) no podia dar cima á tal útil empresa*”.⁽³⁴⁾ Amb la guerra Carlina ja acabada i amb la millora de les finances municipals, el consistori figuerenc optà per assumir un protagonisme més gran i disposar del poder de decisió en tots els afers de rellevància que afectessin l'establiment.

La fórmula escollida fou la creació d'una Junta Administrativa de designació municipal que s'ocupés de la seva gestió.⁽³⁵⁾ Composta per 13 membres – entre els quals l'alcalde, dos regidors i González de Soto, en tant que director –, les seves atribucions principals serien dues: per una banda, administrar i controlar els ingressos i les despeses del centre i, alhora, proposar i buscar fons per al seu finançament. De l'altra, gestionar el personal, intervenint en la seva contractació o cessament d'acord amb les bases que s'acordessin amb el director.

Amb la creació de la Junta, la posició de González de Soto dins el centre canviava. Fou necessari aclarir amb un nou contracte el seu paper en el nou escenari. L'octubre de 1841 s'arribà a l'acord que es mantingués com a director amb un salari anual de 10.000 rals anuals més 6.000 d'extres “*en recompensa de haber sido el fundador del establecimiento*”. A canvi, hauria de continuar com a director 8 anys més, sempre que l'Ajuntament disposés de recursos per a pagar-li el salari acordat. Per últim, el nou contracte establia que els diners avançats per González de Soto per a la realització d'obres a l'edifici li serien retornats en el termini de dos anys.⁽³⁶⁾

Amb el curs 1841-1842 a punt d'iniciar-se la Junta Administrativa començà a treballar en un dels encàrrecs que li havia fet l'Ajuntament en el moment de constituïr-se: la millora i actualització de la instrucció primària del comú i la seva posterior agregació al *Colegio de Humanidades*, que es materialitzà el febrer de 1842. Amb la reunió de l'ensenyament primari al

34. *Prospecto del Colegio de la Villa de Figueras á cargo del M. I. Ayuntamiento Constitucional de la misma*, Figueres, Gregorio de Matas y de Bodallés, 1842, p. 4.

35. AMF, Actes del Ple, (19 setembre 1841).

36. El juny de 1844 l'Ajuntament de Figueres encara devia a González de Soto un total de 15.252 rals a compte de les despeses que aquest havia fet a l'edifici del *Colegio* amb anterioritat al 8 d'octubre de 1841. ACAE, Fons municipal de Figueres, Memorials, capsa 172, (10 juny 1844).

Colegio, es pretenia coordinar l'ensenyament primari amb el secundari, “*formando así un sistema de fuerzas que concurrieran todas á un mismo punto, introduciendo la unidad en la instrucción.*” En definitiva, convertir l'escola primària municipal en “*un semillero del Colegio de Humanidades.*”

El març de 1842 l'Ajuntament procedí a una renovació de la Junta, que quedà constituïda per 6 membres i presidida per l'alcalde primer. Significativament, González de Soto en restà al marge. Rebatejada com a *Junta Gubernativa*, redactà un nou reglament (28 de maig de 1842), procedí a una remodelació dels ensenyaments, detallada en un nou *Prospecto*, i creà un parvulari. Pel que fa als ensenyaments secundaris s'intentà millorar-los “*buscando buenos y acreditados Profesores*” i encarregant a González de Soto un nou pla d'estudis que inclogués totes aquelles matèries “*indispensables para emprender una carrera superior*”. El nou pla d'estudis no diferia massa del de 1839, llevat de la incorporació d'alguna matèria nova (arquitectura) i la desaparició d'algunes llengües (anglès, alemany, italià i grec). Altres novetats introduïdes a partir del curs 1842-1843 foren una franja horària nocturna de pagament, durant la qual es repetien algunes lliçons i classes de lectura i escriptura per a adults.

Les condicions d'admissió també experimentaren certes modificacions. S'establiren dues tipologies bàsiques d'alumnes, el externs i els interns. Els primers pagarien 40 rals mensuals per l'ensenyament general, excepte els que fossin de Figueres, que en pagarien 24, més el material escolar bàsic que suposaria 3 o 4 rals mensuals. Un cas a part el constituïrien els alumnes gratuïts, categoria reservada als pobres de solemnitat i als fills dels professors. Els interns, per la seva banda, es dividirien entre els “*internos á cuenta del Colejio* i els *internos á su cuenta*”. Els uns pagarien 300 rals mensuals per ensenyament, material escolar bàsic, pensió completa, assistència mèdica i manteniment de la roba. El servei d'aquesta secció seria “*lujoso*” i l'edat màxima d'admissió s'establí en els 11 anys i mig. Els “*internos á su cuenta*”, en canvi, pagarien un màxim de 150 rals mensuals per ensenyament, allotjament, neteja de roba i pensió completa. Aquesta segona secció d'interns ofería una estada molt més econòmica, partint del principi que els mateixos alumnes s'haurien d'organitzar per fer la neteja i, sota la supervisió d'un professor, gestionar les despeses d'alimentació.

Pel que fa a l'edifici, d'ençà de la creació de la Junta i gràcies a la disponibilitat de més fons, l'Ajuntament va destinar quantitats importants en obres i material pedagògic. S'hi portaren a terme obres pendents i es proveí el centre amb equipaments necessaris, com ara un “*gabinete*” de Física experimental –que també disposava d'aparells i materials per a l'ensenyament de la Química i la Història natural– i una aula d'Arquitectura.

Els darrers cursos del *Colegio de Humanidades* (1842-1845)

A partir de l'any 1843 s'inicià un període marcat altra vegada per les dificultats. El centre es ressentí de les estretors patides per la hisenda municipal en un context de forta inestabilitat política. Això el portà a una situació de profunda decadència, que en alguns moments posà en dubte la seva continuïtat.

La primera mostra palpable d'aquesta situació la trobem l'estiu de 1843, quan l'Ajuntament va fer valer l'argument de la penúria econòmica per fer diversos ajustaments en el personal del *Colegio*. Per una banda, el director patí una reducció considerable del seu salari, de 16.000 rals anuals a 10.000. Pel que fa als docents, alguns foren acomiadats mentre que d'altres van patir rebaixes de sou considerables. Tanmateix, malgrat les dificultats que s'experimentaven, en aquells moments encara s'esperava que "*mediante algunas reformas que se hacen en la enseñanza y adquisicion de acreditados profesores*" s'aconseguiria fer callar la "*maledicencia y las siniestras voces que se han esparcido*" sobre la situació del *Colegio*.⁽³⁷⁾

El moment més crític, però, es produí en el context de la revolta de la Jamància (tardor 1843-hivern 1844), quan les dificultats econòmiques del Consistori s'aguditzaren. Les obres pendents a l'edifici quedaren ajornades i es deixaren de pagar els salaris als docents. El maig de 1844 la situació del claustre era desesperada. Els salaris deguts als professors foren abonats finalment el juny de 1844; tanmateix, els deutes de l'Ajuntament amb el *Colegio* no s'acabaven aquí. En aquells mateixos moments, l'Ajuntament reconeixia estar devent 15.252 rals a González de Soto en concepte d'obres fetes anys abans a l'exconvent de Sant Francesc així com 5.253 rals procedents dels arbitris destinats al col·legi però desviats cap a altres finalitats.⁽³⁸⁾

Tot i l'estabilització de la situació política a partir del març de 1844, l'enorme deute del municipi figuerenc dificultà el finançament del *Colegio* durant molts mesos. Això obligà a fer més ajustaments, la qual cosa no ajudava a tranquil·litzar els membres del claustre, entre els quals la tardor de 1844 corrien "*voces alarmantes acerca de la ecsistencia del Colegio*".⁽³⁹⁾

37. AIRM, Correspondència, (4 setembre 1843).

38. ACAE, Fons municipal de Figueres, Memorials, capsa 172, (10 juny 1844).

39. AIRM, Correspondència, (7 octubre 1844).

Sigui com sigui, la consciència que el tancament del centre “*sería para esta villa y el Ampurdan una perdida tan sensible como irreparable*” portà l'Ajuntament i González de Soto a fer esforços per mantenir-lo en peu durant el curs 1844-1845.

LA FI DEL COLEGIO DE HUMANIDADES DE FIGUERES

El 17 de setembre de 1845, quan faltaven pocs dies per a l'inici del curs 1845-1846, el govern espanyol promulgà un *Plan de Estudios* –conegut com a *Plan Pidal*– que imposava una profunda reforma de l'ensenyament secundari. Entre altres aspectes, la nova legislació preveia la creació de centres específics per a cursar-hi els estudis secundaris. Aquests centres rebrien el nom d'*instituto*, n'hi hauria un a cada capital de província i es finançarien a través de fons provincials. Els centres preexistents que no fossin reconvertits pel govern, podrien seguir existint com a centres privats, amb el benentès, però, que no podrien oferir l'ensenyament secundari complet i haurien d'adaptar-se a la normativa vigent.

L'Ajuntament de Figueres es trobà d'improvist davant d'una greu disjuntiva que posava en entredit la continuïtat del *Colegio de Humanidades*. Per una banda, es podia intentar aconseguir del govern la seva conversió en *instituto*. Tot i les excepcions previstes per la llei, aquesta possibilitat era difícil, atès que Figueres no era capital de província. L'alternativa era el tancament del *Colegio* i/o la seva conversió en centre privat, cosa que, d'entrada, significaria la renúncia de Figueres a disposar d'uns estudis secundaris complets com els que havia tingut des del 1839. Sens dubte, un possible pas enrere que xocava frontalment amb les aspiracions i les necessitats de la societat figuerenca del moment.